

Kompetanseutvikling via folkekultur

LLL-konferansen, Oslo
17.-18. oktober 2002

Trine Thommessen, Folkekulturforbundet

Begreper

Kompetanseutvikling

Alle snakker om kompetanse, men de færreste vet hva de snakker om!

I forbindelse med dette innlegget har jeg prøvd å gå ordet nærmere etter i sømmene og jeg har blitt mer og mer usikker. I min fremmedordbok heter det at kompetanse betyr sakkyndighet. Så kanskje vi kan si at kompetanse er kunnskap som gjør en sakkyndig i gitte situasjoner?

Politikerne snakker – såvidt jeg kan vurdere – skiftevis om kunnskapssamfunnet og kompetansesamfunnet, men uansett i betydning av et ønsket framtidssamfunn. Om politikerne bruker det ene eller det andre ordet, er situasjonen gjerne at de ikke definerer hva de mener med kunnskap eller kompetanse. Når ordene ikke defineres blir de forstått slik de tradisjonelt fortolkes og tradisjonelt fortolkes kunnskap/kompetanse som den kunnskapsformen som jeg vil kalle "teoretisk-vitenskapelig". Selv foretrekker jeg ordet "kunnskap" framfor "kompetanse" av tre grunner: For det første er det et mer folkelig ord, for det andre har ordet en dobbel betydning, å "kunne" og å "skape" som viser at kunnskap innebærer noe kreativt, en kunnen som vi nyskaper i en evig spiral¹. For det tredje kan jeg trekke på tankene til noen av dem som har beskjeftiget seg med kunnskapsfilosofi.

I dagligtale snakker vi både om å kunne og å vite. Det å "kunne" er ikke det samme som å "vite". En kan "vite" mye om spinnerokkens funksjoner, oppbygging og historie uten å "kunne" spinne. Og omvendt: Den som kan spinne vet ikke nødvendigvis alt om spinnerokken. Men både den som "vet" og den som "kan" besitter kunnskap. Vi kan si at den som "vet" representerer den teoretisk-vitenskapelige kunnskapen mens den som "kan" representerer en praktisk-produktiv kunnskapsform².

Når vi skal snakke om kunnskap i samme åndedrett som vi skal snakke om folkekultur er det åpenbart for de fleste at vi ikke snakker primært om "teoretisk-vitenskapelig kunnskap". Men vi snakker om kunnskap – og det er her de som

¹ Bengt Gustavsson: Kunnskapsfilosofi – tre kunnskapsformer i historisk belysning, Stockh. 2000, s. 21

² Som over

snakker om kunnskaps- eller kompetansesamfunnet uten å definere hva de snakker om, bør spisse ørene.

Forskjellige fagfolk har utviklet forskjellige teorier og har gitt ulike former for kunnskap ulike navn. Jeg har her valgt å bruke svenske Emin Tengströms kunnskapstypologi. Han skiller mellom

- Hverdagskunnskap
- Yrkeskunnskap
- Vitenskapelig kunnskap
- Kunstnerisk kunnskap

Han presiserer at det ikke er skarpe grenser mellom kunnskapsformene.

Innenfor det området vi i dag kaller ”folkekultur” er faktisk alle Tengströms kunnskapstyper representert. Men først til begrepet ”folkekultur”.

Folkekultur

”Folkekultur er alminnelige menneskers levende kultur,” sier Center for Folkekultur i Danmark.

Folkekultur er et ord som finnes i mange språk, så det er ikke noe særnorsk fenomen å snakke om folkekultur. I de fleste vest- og sør-eruopeiske språkene finnes ord som likner på vårt ord ”folkekultur”, som

- Engelsk: folk culture
- Tysk: Volkskultur
- Svensk: folkkultur
- Nl: volkscultuur
- Også de latinske språkene bruker samme ord:
- Portugisisk: Cultura popular
- Spansk: cultura popular
- Fransk: culture populaire
- Italiensk: cultura popolare

Historisk kommer begrepet fra den tyske 1700-tallsfilosofen Herder, mannen som først gav begrepet ”folk” en teoretisk utforming. Herder mente at et folk, eller en nasjon, er en gruppe mennesker som har en indre bevissthet om at de hører sammen og deler en felles kulturarv, dvs. språk, historie, tradisjoner, mentalitet og sedvaner³.

I følge Herder skulle vi som definerer oss som ”norske” ha en felles ”folkekultur”. Men vi bruker ikke ordet slik i dag. Det er mer vanlig å se på ”folkekultur” som en motsetning til ”elitekultur”, altså å tolke kulturen inn i en klasseforståelse der ”eliten” er noe annet enn ”folket”. Slik kan vi vel også tolke den siterte danske definisjonen med sin vektlegging på ”alminnelige mennesker”.

³ Ove Korsgaard: Kampen om lyset – dansk folkeopplysning gjennom 500 år, s. 121

Kanskje er det like nyttig å se på paret ”institusjonskultur” og ”frivillighetskultur”. Her i Norge er det institusjonskulturen som får mesteparten av Kulturdepartementets budsjett og som får støtte til sine prosjekter fra Kulturrådet. Frivillighetskulturen klarer seg på andre måter, bl.a. gjennom en omfattende kursvirksomhet som får tilskudd over voksenopplæringsmidler fordelt av Utdannings- og forskningsdepartementet.

Strekker vi folkekultur-begrepet for langt hvis vi sier at frivillighetskulturen er dagens folkekultur eller ”alminnelige menneskers levende kultur” som danskene sa? Mange tenker nok på ”folkekultur” som et samlebegrep for alle andre ord som også begynner med ”folke-”, som folkedans, folkemusikk og folkekunst. Men dette blir på den annen side for snevert.

Kanskje kommer vi nærmere en felles forståelse av hva folkekultur er i dag ved å se på hva slags kulturaktiviteter som Folkekulturforbundet medlemsorganisasjoner representerer:

- DIS-Norge - møtestedet for slektsforskere:
- Forbundet KYSTEN
- Hålogaland Amatørteaterselskap
- Kringkastingsringen
- Landslaget for Lokalhistorie
- Noregs Mållag
- Noregs Ungdomslag
- Norges Husflidslag
- Norsk Amatørteaterforbund
- Norsk Målungdom
- Vestlandske Teatersenter

Folkekulturforbundet har også en samarbeidsavtale med:

- Landslaget for udelt og fådelt skole
- Landslaget lokalhistorie i skolen
- Norsk Kulturarv
- Norsk museumsforbund
- Norsk Quilteforbund
- Samenes Folkeforbund

Karakteristisk for mange av de frivillige organisasjonene er at de representerer amatører såvel som ytterst kompetente profesjonelle utøvere. Vi snakker altså ikke om folkekultur som amatørkultur med de assosiasjoner det gir til et lavt ytelsesnivå, men om ulike kulturytringer med et stort spenn når det gjelder kompetanse.

Folkekultur representerer mange kunnskapsformer

Hvis vi nå går tilbake til Tengströms typologi, kan vi prøve å plassere noen av aktivitetene som Folkekulturfobundet og medlemsorganisasjonene driver:

Hverdagskunnskap

Både Norges Husflidslag og Norsk Quilteforbund formidler kunnskap som griper inn i hverdagslivet, - det er kjekt å vite hvordan du kan lage egne sofaputer, f.eks.

Språket, som er Noregs Mållags anliggende, utgjør også en viktig hverdagskunnskap (selvom det også brukes i yrke, vitenskap og kunst).

Jeg mener at dans også er et eksempel på nyttig hverdagskunnskap, - det er mye morsommere å gå på fest for den som kan danse enn for den som mangler kunnskapen.

Yrkeskunnskap

1.

Yrkesutøvere i små, tradisjonelle håndverksfag, i folkemusikk og i teater har ofte bakgrunn fra kurs i Folkekulturfobundets medlemsorganisasjoner.

2.

De siste åra har flere og flere fag blitt "hentet inn" fra sin uformelle sfære i hjem og arbeidsliv og blitt formalisert, dvs. lagt under Opplæringsloven, seinest en gruppe av små fag som ble lagt under loven i 1997: Håndveving, bunadtilvirking, strikking og pottemakeri.

Det viser seg at det er vanskelig for disse små fagene å bli fanget opp av det formelle utdanningssystemet og Folkekulturfobundet har engasjert seg i saken gjennom prosjektet "Fra studiering til fagopplæring".

Vitenskapelig kunnskap

Flere studietilbud basert på folkekulturelle yringsformer er etablert på akademisk nivå. Jeg nevner noen eksempler:

Delfaget **Drakt og samfunn** (10 vekttall) arrangeres av Vestnorsk Kulturakademi og Bunad- og folkedraktrådet i samarbeid med Folkekulturfobundet og Universitetet i Bergen. Delfaget er "eit særemne innan den kulturhistoriske og kulturteoretiske fagkrinsen som gjev basiskunnskap om lokale og folkelege drakttradisjonar i Noreg"⁴.

Rff-sentret (Rådet for folkedans og folkemusikk) driver et **mellomfagstudium i dans** for Musikkvitenskapelig Institutt ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. "Studiet skal gi kompetanse for fagleg/praktisk arbeid med folkedans på høgre nivå i organisasjonane, i skulen, i arkiv og samlingar og i

⁴ Sitat fra studiets hjemmeside, oktober 2

kulturadministrasjonen. Det skal gi både allmenn dansefagleg og spesiell folkedansfagleg kompetanse og rekruttera til danseforskning generelt”⁵.

Ole Bull Akademiet på Voss underviser bl. a. i norsk folkemusikk og folkedans for studenter på høgskoler og universitet og utdanner folkemusikkutøvere på universitetsnivå.

Undervisninga bygger i hovedsak på den gamle spelemannsskolen: «Frå øyra til øyra, streng til streng, frå strupe til strupe».

Jeg kan i denne sammenhengen også nevne at Universitetet i Tromsø har ansatt en båtbygger og at dr. art. Terje Planke nylig tok doktorgraden i etnologi på temaet ”Tradisjonsanalyse: en studie av kunnskap og båter” med utgangspunkt i feltarbeid på bygging av de tradisjonelle båttypene sognebåt og oselver. Båtinteressen dyrker han forøvrig i Forbundet Kysten.

Kunstnerisk kunnskap

Jeg går ut fra at ingen vil bestride at det finnes kunstnere blant utøvere innen folkekulturen?

Teater, musikk og dans er anerkjente kunstformer. Husflid og håndverk er det ikke, men det kan ikke være tvil om at det finnes kunstnerisk – eller estetisk – kunnskap også på dette feltet.

Kultur er kultur er kultur

Av en eller annen grunn er det for mange politikere nærmest komisk at mange mennesker går på kurs, f.eks. for å lære å kniple. Det er som om bare den kompetansen som er direkte anvendelig i arbeidslivet er en interessant kompetanse. Nå kan det faktisk være slik at knipling kan være anvendelig på en del arbeidsplasser, f.eks. i helse- og sosialsektoren og for yrker som f.eks. aktivitører og ergoterapeuter. Men det er ikke poenget i denne omgangen.

Det kan ikke understrekes for ofte at kulturaktiviteter har en egenverdi. Det er faktisk slik at kultur gir overlevelseskompetanse. Det er bra for folk å danse eller skrive eller kniple hvis de trives med det og gjennom kulturaktivitetene opplever at livet er meningsfullt og givende. For å ta et eneste eksempel: Det er bare gjennom dansen at dansen kan oppleves – eller skal vi si erkjennes – og det har en verdi i seg selv. Den som er i dansen er i totalopplevelse av musikk og bevegelse som ikke kan oppnås på annen måte, - en totaopplevelse som betyr noe for den dansende (og av og til også for den som ser på).

Idretten slipper å begrunne sin eksistens på samme måte som kulturen. Alle skjønner at det er godt for folk å trene. Men mennesket er ikke en maskin som primært skal fungere på en arbeidsplass og derfor bør trene kroppen til å holde ut dette. Mennesket

⁵ Rffs hjemmesider, oktober 2002

er et svært sammensatt sosialt vesen som har mange ulike behov. Hvilket menneskesyn er det som ligger bak latterliggjørelsen av f.eks. kniplekursene? Skal vi ikke ta vare på hele livets mangfold?

Hvordan utvikles kompetanse via folkekultur?

Læring i sosiale fellesskap

Folkekultur formidles i et fellesskap. Tidligere var dette fellesskapet ofte et uformelt fellesskap i hjemmet, på arbeidsplassen eller i bygda. Kunnskapen som ble tradert representerte et kollektivt kulturfellesskap, en tradisjon. De gamle kjente tradisjonen og denne ble formidlet videre til nye generasjoner. Fornyelse skjedde innenfor rammen av tradisjonen.

Læringen begynte som såkalt legitim, perifer deltakelse og førte etterhvert til full deltakelse i fellesskapet. På tross av opplæringens uformelle karakter, formidlet fellesskapet ofte klare kunnskapskrav, - båten måtte flyte, spelemannen måtte spille så folk kunne danse til og rya måtte tåle bruk. Opplæring og produksjon gikk hånd i hånd. Opplæringen var systematisert rundt produksjonens vilkår, dvs. at årstidens rytme i stor grad bestemte hvilke arbeidsprosesser og hvilke høytidsfeiringer som skulle foregå til enhver tid..

Den traderende læringsformen formidlet handlingsbåren kunnskap. Handlingsbåren kunnskapen blir formidlet i kulturen, gjerne av personer som tjener som forbilder ved at de selv kan og gjør slik at det er mulig å gjøre som dem.

Sentrale begreper i tenkingen rundt begrepet "handlingsbåren kunnskap" er⁶:

- "mønster i handling" eller "prosedyre"
- herming (imitasjon)
- rytme

Jon Bojer Godal som har formulert begrepet er nøye med å understreke at handlingsbåren kunnskap forutsetter at det foreligger en tradisjon og at forbildene er formidlere av tradisjonen⁷.

Ettersom mange av de gamle fellesskapene i lokalsamfunnene har erodert, har fellesskapet funnet nye arenaer, - kursene har blitt en viktig læringsarena. De oppstår i et lokalmiljø når det er etterspørsel etter kunnskap og den nødvendige lærerkompetansen er tilgjengelig. Lokale lag føler dessuten ofte en kulturpolitisk forpliktelse – eller kanskje det er riktigere å si "en kulturpolitisk lyst"? - til å tilby bestemte kurs: Det store tilbudet i kurs innen folkekulturen må også forstås i et slikt perspektiv.

⁶ Godal m. fl.: Skisser og fabuleringar kring handverkspedagogikk, Nordisk Håndverksforum 1997

⁷ Jon Bojer Godal: Handlingsboren kunnskap, artikkel i Årbok for Maihaugen 1997, s. 31

Fellesskap=trivsel

Den svenske forskeren Louise Waldén er en av de få som har forsket på hva som faktisk skjer på studieforbundenes kurs. Hun har forsket på de praktisk-estetiske kursene. Det første forskningsprosjektet hennes handlet om "de textila studiecirkelarnas hemligheter"⁸, hvor hun bl.a. var deltakende observatør på fire studiesirkler. Hun hevder at å lære seg håndverket er det ene hovedmotivet for å gå på kurs. Det andre er "fellesskap". Kurset er et møtested der mennesker med forskjellig bakgrunn kan føre uformelle samtaler. Kursets overordnede mål, som hun kaller "vælbefinnandet", oppstår i kombinasjonen av de felles interessene, samværet og samtalene. Det er et sosialt mål.

Jeg har gjennomgått et utvalg av kurs- og studieplaner for håndveving i Folkekulturforbundet og har blitt slått av at ingen av dem har sosiale målsettinger eller sier noe om trivsel. Kan det skyldes at det ikke virker "seriøst" å fokusere på trivsel? Det er faktisk mange i og rundt studieforbundene som ikke er glade for at kulturelle og sosiale aspekter er så viktige for kursdeltakerne. Det er imidlertid en opplest og vedtatt pedagogisk sannhet at folk som trives, lærer bedre. De amerikanske brødrene Dreyfus hevder til og med at entusiasme er nødvendig for å utvikle kunnskap⁹. Det kan mao ikke være feil at trivselen, eller "vælbefinnandet" er så viktig på kursene. Det skulle være en styrke.

Praktisk-produktiv kunnskap

"Det virker som om det er viktigere for kursdeltakerne å *gjøre* mer enn å *lære*," sa Mette Kahrs i Folkekulturforbundet en gang og det stemmer med mine erfaringer. Men "å gjøre" kan være "å lære". Den praktisk-produktive kunnskapen kan ikke læres uten å gjøres i praksis. Når en person har kunnskap om hvordan noe skal gjøres, blir kunnskapen anvendt og utprøvd gjennom det som personen faktisk gjør, gjennom handling og aktivitet. Kunnskapsformen er den dominerende i idrett, kunst, håndverk og for ferdigheter i mange yrker¹⁰.

Denne praktisk-produktive kunnskapen som kjennetegner folkekulturelle aktiviteter er en uuttømmelig kunnskapskilde, for en kan bli flinkere hele livet. Eller, sagt på en annen måte, det tar lang tid og krever trening over tid å bli dyktig. Det er derfor det blir et tankekors for oss når utdanningsmyndighetene, for tiden representert ved statråd Clemet, er så opptatt av at all opplæring skal gå fort. Det er ikke lett å påskynde læringsprosesser som skal føre til at kunnskap skal "sitte" i kroppen.

Mesterlære

De senere års forskning på "mesterlære" som sosial praksis og læring i arbeidsfellesskap henter tråden fra den før-industrielle håndverksopplæringen og gjør den relevant for dagens opplæring i arbeidsliv, på kurs og i skole.

⁸ Louise Waldén: *Handen och Anden – de textila studiecirkelarnas hemligheter*, Stockholm 1994

⁹ Srtikkel i Kvale og Nielsens "mesterlære – læring i sosial praksis"

¹⁰ Gustavsson, s. 105

Mesterlære-toerien har forskjellige former og kan brukes på mange områder. Steinar Kvale, som er professor ved universitetet i Århus, mener at fire hovedaspekter kjennetegner mesterlæren¹¹:

- Praksisfellesskap
- Tilegnelse av faglig identitet
- Læring uten formell undervisning
- Evaluering gjennom praksis

Læringen kan være sentrert om en mester eller desentrert i et praksisfellesskap. Et sterkt fokus på mester vil være nærliggende for de som er vant til et tradisjonelt lærer-elve-forhold, slik f.eks. min generasjon opplevde det i sin skoletid.

Et fokus på læring i et desentrert praksisfellesskap fører derimot til "...en forståelse af, at mestring ikke er en egenskab ved læremesteren, men ved organisationen af det praksisfellesskab, han er en del af..."¹² Organiseringen av praksisfellesskapet og relasjonene mellom de ulike deltakerne blir av stor virkning for at den ønskede læringen skal skje. Slik vil også en organisering av en folkekulturell aktivitet – i kurs- eller studieform – og samspillet mellom deltakerne være av stor betydning for læringsresultatet.

Kvale og Nielsen skriver at i det desenterte praksisfellesskapet er disse forholdene viktige for læreprosessen:

- åpne strukturer i praksisfellesskapet (transparens) som gjør det lett å observere og delta i ulike former for problemløsning
- gradvis overgang til mer sentrale og vesentlige oppgaver
- adgang til å observere andre i aktivitet
- adgang til fagets fortellinger

En annen grunn til at teorien om mestelæren er viktig for "kompetanseutvikling vis folkekultur" er at den passer så godt til læring av den praktisk-produktive kunnskapen som er dominerende innenfor folkekulturen. Dette skyldes at den ikke opererer med et skille mellom læringen og bruken av det som læres. Vi lærer å danse ved å danse. Ved å danse merker vi at vi har lært å danse.

Pedagogiske utfordringer

Styrken ved å "kompetanseutvikle via folkekultur" er kulturen. Det er det kulturelle innholdet i aktivitetene, det er engasjementet til de som deltar og det er det sosiale fellesskapet som både bidrar til å utvikle innholdet – vi kan gjerne si utvikle komeptansen – og til å styrke engasjementet.

¹¹ Kvale og Nielsen: Mesterlære – læring som social praksis, København 1999, - innledningskapittelet

¹² Jean Lave: "Læring, mesterlære, social praksis i", Kvale og Nielsen: Mesterlære – læring som social praksis, København 1999, s. 94

Svakheten slik mange kurs fungerer i dag er mangelen på bevissthet om viktigheten av det sosiale fellesskapet for læring og mangel på metoder for å bruke det sosiale fellesskapet bevisst i læringsprosessene.

Mulighetene er mange (!). Det er mulig å gå videre med å forbedre og utvikle eksisterende kurstilbud. Det er også mulig å utvikle flere tilbud som er tilpasset det offentlige skolesystemet. I tilfelle, bør vi etterstrebe å utvikle læring i et sosialt fellesskap også i de formelle rammene. Mesterlæra kan tas med: Ole Bull-akademiet er et eksempel på at det går an.

Politiske utfordringer

Den største politiske utfordringen er – jeg hadde nær sagt, som vanlig – å overbevise de som ikke forstår betydningen av å ha folkekulturell kompetanse. Det er de som trekker på smilebåndet ved tanken på at offentlige midler går til kniplekurs og de som de siste fem årene har kuttet tilskuddene til voksenopplæringsorganisasjonene med tilsmmen 20%.

Det er nødvendig å argumentere for at det tilsynelatende unyttige faktisk er nyttig.

En mer konkret politisk utfordring kan være å ta opp til debatt om det er rett at ”frivillighetskulturen”, som bl.a. Folkekulturforbundet representerer, skal få sin offentlige støtte over Kulturdepartementets budsjett framfor Utdannings- og forskningsdepartementets.

Så vi har nok å gjøre.